

Gatavojoties eksāmenam Latvijas un pasaules vēsturē.

Latvijas vēsture.

Jaunie laiki (turpinājums) 1914. – 1918.

Jaunākie laiki

Pirmais pasaules karš

Pirmo pasaules karu izraisīja rinda vēstures un politiskie notikumi. Krievu – Japāņu karš, lielvalstu intereses Balkānos, koloniālisma un imperiālisma politika, Trejsavienības un Antantes izveide, bruņošānās un terorisms – Franča Ferdinanda nāve.

Krievijas impērija iesaistījās karā kā Balkānu slāvu tautu aizstāve un Antantes sabiedrotā.

Sākotnēji Latvijas teritoriju karadarbība neskāra, bet armijā iesauktie no Baltijas guberņām karā piedalījās jau 1914. gadā.

Karadarbība Latvijas teritorijā 1915. – 1918.

1914. gads:

- Latvieši iekļauti Krievijas impērijas karaspēka vienībās, bet neveido atsevišķas nacionālas vienības, (20. armijas korpuss)
- Kaujas **Austrumprūsijā**, kur bojāgājušo latviešu skaits varētu būt ap 25 tūkstoši.

1915. gads:

- Maijā vācu armijas vienības iebrūk Kurzēmē,
- Bēgļu gaitās no Kurzemes un Zemgales dodas vairāk nekā 500000 bēgļi – Vidzeme, Latgale, Krievija,
- 7. maijā tiek ieņemta Liepāja,
- kaujas pie Jelgavas,
- augustā **fronte nostabilizējās pie Rīgas un Daugavas krastos**,
- 15. jūlijā sākas Rīgas evakuācija,
- Pēterburgā tiek izveidota – **Latviešu Bēgļu apgādāšanas centrālkomiteja**,
- **1. augustā armijas vadība ļauj uzsākt Latviešu strēlnieku bataljonu izveidi**,
- izveido 8 strēlnieku bataljonus, plus vienu rezerves bataljonu, 12. armijas sastāvā,
- oktobrī strēlnieki piedalās kaujās pie Pavasara muižas (Sloka) un Ķekavas.

1916. gads:

- **kaujas Nāves salā** – krievu armijas placdarms Daugavas kreisajā krastā pie Ikšķiles, (no marta līdz rudenim),
- 1916. gada 23. decembrī pēc vecā kalendāra (1917. gada 5. janvārī pēc jaunā) norisinās **Ziemassvētku kaujas**,
- rudenī pulki tiek papildināti un apvienoti brigādēs – 1. un 2. brigāde (1. komandieris Augusts Misiņš, 2. komandieris Andrejs Auzāns)

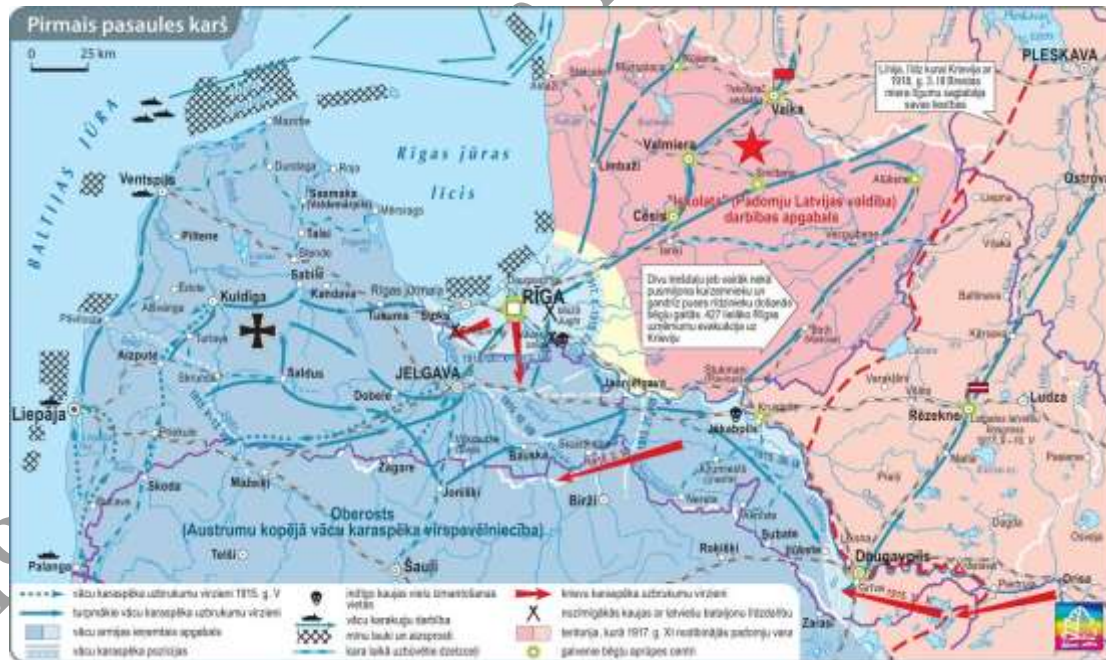
1917. gads:

- **februāra revolūcija** Pēterburgā – nestabilitāte frontē, tiek gāzts imperators Nikolajs II,
- turpinās kaujas Tīrelpurvā un Daugavas frontē,

- martā Rīgā un citur Latvijas teritorijā, kā arī latviešu strēlnieku pulkos, tiek veidotas padomes,
- augustā strēlnieki varonīgi cīnās pie Mazās Juglas, lai krievu armija veiksmīgi varētu iespējamo aplenkumu pie Rīgas,
- oktobra revolūcija Krievijā – boļševiku varas sākums,
- neokupētajā Latvijas teritorijas daļās tiek nodibināta padomju vara – **Iskolats** (F. Roziņš Āzis),

1918. gads:

- februārī vācu karaspēks okupē visu Latvijas teritoriju,
- **latviešu strēlnieki** boļševiku aģitācijas rezultātā un politiski militārās situācijas spiesti piedalās padomju varas nostiprināšanā Krievijā **Sarkanās armijas rindās**,
- **“Troickas” un “Imantas”** pulki, kuros apvienoja daļu latviešu strēlnieku, cīnījās tā saucamās kontrevolūcijas pusē, Kolčaka vadībā – **“baltie”**,
- martā Brestļitovskas miers – vācieši patur okupētās teritorijas,
- **11. novembrī beidzās pirmais pasaules karš Vācijas karaspēks Latvijas teritorijā**,
- Vācijai nav skaidra Baltijas okupēto teritoriju nākotne – Baltijas hercogiste ? ,
- **1918. gada 18. novembris Latvijas valsts dibināšana.** Sākas brīvības cīņas.

Kara sākums un Kurzemes okupācija.

1914. gada vasarā pretrunas starp divām valstu grupām – Krieviju, Angliju un Franciju, no vienas puses, un Vāciju un Austroungāriju no otras – pārauga karā, ko apzīmē par Pirmo pasaules karu.

Kara sākumā Krievija armija guva īslaicīgus panākumus, taču visai drīz Vācijas armija iebruka Krievijā un arī Latvijas teritorijā. *1915. gada aprīlī vācu karaspēks iebruka Kurzemē un līdz rudenim okupēja visu tās teritoriju.*

Pirmais pasaules karš un Kurzemes okupācija izraisīja veselu virkni notikumu ar tālejošām sekām. Vispirms jāmin milzīgā *bēgļu straume: apmēram 550 000 no 800 000 Kurzemes guberņas iedzīvotāju devās bēgļu gaitās.*

Bez tam tika *evakuēts liels skaits rūpniecības uzņēmumu.*

Latviešu tautas vidū sākās nepieredzēti patriotisma uzplūdi un paātrinājās politisko organizāciju veidošanās. Tās kļuva par būtisku faktoru Latvijas neatkarības izcīnīšanā.

Mainījās vācu muižniecības stāvoklis. Okupētās Kurzemes muižniecība, kura jau pēc 1905. gada revolūcijas sāka plānot vācu kolonistu izmitināšanu Kurzemē, tagad cerēja savus plānus īstenot līdz galam. Savukārt neokupētās Baltijas muižniecība, kura ilgstoši bija viena no lojālākajām valdībai, tagad jau savas vāciskās izcelsmes dēļ vien kļuva par aizdomīgu slāni, par potenciālajiem nodevējiem administrācijas acīs. Tas mazināja muižniecības ietekmi Baltijā un visā Krievijā, pavēra plašākas iespējas latviešu politiskajai darbībai.

Jaunu politisko struktūru veidošanās.

Latviešu tautas politisko struktūru attīstībā liela nozīme bija bēgļu kustībai. Nepieciešamība rūpēties par vairāk nekā pusmiljonu bēgļu spieda veidot sabiedriskas struktūras šā uzdevuma veikšanai. To uzņēmās latviešu inteliģence, kas bija atstājusi Latviju. 1915. gada 30. – 31. Augustā latviešu bēgļu kongress Krievijā izveidoja **Bēgļu apgādāšanas centrālkomiteju**, kura bija iespaidīgākā latviešu organizācija, kāda jebkad bija pastāvējusi. Organizācija dalīja valdības dotos naudas pabalstus, gādāja par bēgļu izmitināšanu un iekārtošanu darbā, organizēja slimnīcas un skolas, bibliotēkas un darbnīcas. Darbojoties šajā organizācijā, sabiedrisku pieredzi guva un papildināja vēlākie valsts darbinieki **Jānis Čakste (1859 – 1927)** un **Zigfrīds Meirovics (1887 – 1925)**. Organizāciju vadīja talantīgais latviešu politiķis **Vilis Olavs (1867 – 1917)**.

Bez tam Krievijā latviešu inteliģences aprindās un laikrakstos apsprieda jautājumu par Latvijas nākotni pēc kara, arvien drosmīgāk runājot par latviešu valodas lietošanu skolās un valsts iestādēs, latviešu apdzīvotās teritorijas apvienošanu vienā administratīvā vienībā ar plašām pašpārvaldes tiesībām, agrāro reformu.

Latviešu strēlnieki.

Pēc Kurzemes okupācijas radās doma par nacionālu latviešu karaspēka vienību dibināšanu. Latviešu karavīru sekmīgās kaujas frontē pārliecināja armijas pavēlniecību par šādu vienību dibināšanas lietderību. 1915. gadā latviešu sabiedriskie darbinieki, to vidū ietekmīgākie cīnītāji par nacionālajām karaspēka vienībām, Krievijas Valsts domes deputāti **J. Goldmanis** un **J. Zālītis** publicēja uzsaukumu „*Pulcējieties zem latviešu karogiem!*” (toreiz rakstīja „pulcējaties”), aicinot latviešu vīrus pieteikties jaunveidojamās vienībās. Atsaucība bija liela, līdz 1916. gadam tika saformēti latviešu strēlnieku bataljoni, kas vēlāk pārauga pulkos. To komandas valoda bija latviešu valoda, tautiskie lozungi uz pulku karogiem bija latviešu valodā, pārsvarā bija latviešu virsnieki. Tauta cerēja, ka latviešu strēlnieku vienības cīnīsies par Latvijas nākotni un brīvību. Dibinātāju ieceres bija pieticīgākas: panākumiem frontē vajadzēja labvēlīgāk noskaņot Krievijas valdību pret latviešiem un to tiesībām. Vēlāk izrādījās, ka latviešu strēlniekiem bija nozīmīga loma Latvijas valstiskuma dibināšanā.

1915. gada rudenī 3 latviešu strēlnieku bataljoni – 1. Daugavgrīvas, 2. Rīgas, 3. Kurzemes bataljons – cīnījās Rīgas pievārtē, novēršot tās krišanu. *1916. gadā latviešu*

strēlnieku bataljonu skaits palielinājās līdz astoņiem. Vairakkārt latviešu strēlnieki devās pavēlniecības iecerētajos uzbrukumos, gūstot lieliem upuriem apmaksātus panākumus. 1916. gada jūlija kaujās 6. Tukuma bataljonā krita vai guva ievainojumus divas trešdaļas personālsastāva. Ļoti daudzas citas vienības šādi zaudējumi demoralizētu, taču latviešu strēlnieku bataljoni turējās.

1916. gadā norisinājās **Nāves salas aizstāvēšana** (toreiz upes ieloks Daugavas kreisajā krastā pretim Ikšķilei). Neskatoties uz lieliem zaudējumiem, artilērijas apšaudēm, pat gāzu uzbrukumiem, latviešu strēlnieki kopā ar krievu karavīriem noturēja nelielo placdarmu.

1917. gada janvārī par pulkiem pārveidotās latviešu strēlnieku vienības piedalījās **Ziemašvētku kaujās** un Rīgas aizsardzībā. Ziemašvētku kaujās (decembra beigās pēc vecā, janvāra sākums pēc jaunā stila) 12. Armijas komandieris Radko Dmitrijevs strēlniekus raidīja lokālā uzbrukumā, apgalvojot, ka mērķis ir Kurzemes atbrīvošana.

Tīrelpurvs.

Strēlniekiem vajadzēja pārraut fronti, lai pārējās armijas daļas sāktu uzbrukumu. Taču, kad strēlnieki pēkšņā uzbrukumā ielauzās vācu pozīcijās, nekādi palīgspēki tā arī neieradās. Strēlniekiem izdevās ieņemt tikai spēcīgi nocietināto **Ložmetējkalnu**. Tas šajos apstākļos bija izcils varoņdarbs. Krievu armijas vadības rīcību vērtē kā nemākulīgu vai pat vērstu uz strēlnieku tīšu iznīcināšanu (kaujās krita gandrīz 1000 un tika ievainoti ap 4000 strēlnieku).

1917. gada janvāra otrajā pusē latviešu strēlnieki smagās kaujās cīnījās par Rīgu, kurai vācu ofensīvas rezultātā atkal draudēja briesmas, un ar lieliem upuriem noturēja to. Par vienu no baigākajām un vienlaikus tautai svētu vietu kļuva Tīrela purvs.

1917. gada septembra **kaujās pie Mazās Juglas** upes strēlnieku vienības izglāba no ienaidnieka ielenkuma un bojāejas paniski bēgošo Krievijas 12. Armiju. 3. septembrī Rīga tomēr krita vāciešu rokās. Lai gan pārējo cara armijas vienību kaujasspējas bija zemākas, Krievijas pavēlniecība neizmantoja latviešu strēlnieku panākumus kā paraugu, un to varonīgās cīņas un upuri palika bez militāras nozīmes. Latviešu strēlnieku pulki galu galā pilnīgi zaudēja ticību valdībai un pavēlniecībai.

„Sarkanie” strēlnieki.

Jau 20. gs. sākumā Latvijā bija spēcīga sociāldemokrātu ietekme, it īpaši tajā sociālajā vidē, no kuras nāca daudzi strēlnieki. 1917. gada gaitā strēlnieku vidū populārs kļuva sociāldemokrātu galējais spārns – **bolševiki**, kuri iestājās par kara pārtraukšanu un carisma gāšanu. 1918. gadā un nākošajos gados ievērojama latviešu strēlnieku daļa kļuva par bolševiku valdības uzticamākajiem spēkiem. Atstājuši Latviju pēc tam, kad 1918. gadā to ieņēma Vācijas karaspēks, strēlnieki piedalījās Krievijas iekšpolitikā cīņā.

1917. gada rudenī strēlnieku daļas kļuva par bolševistiskās Iskolata republikas balstu Latvijas neokupētajā daļā. Strēlnieki apsargāja Ļeņinu un viņa valdību Smolnijā, piedalījās Satversmes sapulces atlaišanā, kreiso eseru dumpja apspiešanā, 1918. – 1919. gadā iebruka Latvijā, lai nodibinātu padomju varu, pēc tam Orlas – Kromu kaujās apturēja Balto ģenerāļa Deņikina izlases spēku uzbrukumu Maskavas virzienā. 1920. gadā tie piedalījās kaujās pret Vrangelja spēkiem Krimā, arī šeit tiem bija izšķiroša loma.

Vēlāk strēlnieku vienības izformēja: daļa strēlnieku atgriezās Latvijā, daļa ieplūda padomju valsts un bolševiku partijas aparātā Krievijā. Pēdējiem klājās visbēdīgāk, jo trīsdesmitajos gados bolševiku totalitārais režīms tos fiziski iznīcināja.

Liela daļa latviešu strēlnieku tomēr nesevoja boļševikiem un 1918. – 1920. gada brīvības cīņās piedalījās nacionālās valdības pusē.

Latvijas Republika 1918. - 1920.

Beidzoties Pirmajam pasaules karam 1918. gada novembrī Latvijas teritorija bija vācu armijas okupācijas varā. Beigusi pastāvēt Krievijas impērija, kurā norisinās pilsoņu karš starp "sarkanajiem" un "baltajiem". Beigušas pastāvēt Vācijas, Austroungārijas un Osmaņu impērijas, kuru pakļautās tautas tiecās pēc neatkarības. Eiropas tautām jāsāk jauns vēstures un politikas ceļš.

1917. – 1918. gads: valsts dibināšanas process.

Politiskā pieredze:

- 1905. gada revolūcija ar autonomijas idejām,
- latviešu deputātu darbs Krievijas Valsts domē,
- dažādas bēgļu glābšanas organizācijas Krievijā
- politisko partiju darbība.

Politisko spēku darbība **1917. gadā:**

- tiek veidotas zemes padomes

Vidzemē	Kurzemē	Latgalē
Andrejs Priedkalns	Jānis Čakste	Francis Trasuns

- novembrī izveido **Latviešu Pagaidu Nacionālo padomi**, vada Valdemārs Zamuels,
- dibina Demokrātisko bloku,
- izveidojas politiskās partijas – Latviešu zemnieku savienība, Latviešu demokrātiskā partija, Latviešu nacionāldemokrātu partija.

1918. gads:

- 1918. gada 17. novembrī tiek izveidota Latvijas Tautas padome, vada Jānis Čakste. Tiek sastādīta pagaidu valdība ar K. Ulmani priekšgalā.,

Demokrātiskais bloks	Latviešu pagaidu nacionālā padome
Latvijas Tautas padome	
1918. gada 18. novembris – neatkarīgas Latvijas valsts proklamēšana	

- **18. novembrī Rīgā, Nacionālā teātra telpās, tiek nodibināta neatkarīga Latvijas Republika.**

Latvijas republikas valdības galvenie uzdevumi:

- likvidēt vācu okupācijas režīmu,
- padzīt no Latvijas teritorijas Sarkanā armiju – lielniekus,
- radīt tautā ticību jaunajai valstij,
- radīt nacionālos bruņotos spēkus.

Brīvības cīņas Latvijā

1918. gads – jaunās valsts valdību gaidīja smagas problēmas:

- Latvijas teritorijā atrodas svešas valsts karaspēks,
- Nepieciešami līdzekļi,
- Nacionālu bruņoto spēku izveide un apbruņošana,
- Valsts starptautiska atzišana un palīdzība no Antantes valstīm..
- Valsts izveide latviešu apdzīvotajos novados – Kurzeme, Zemgale, Vidzeme un Latgale,
- Sadarbība ar vācu armijas virspavēlniecību.

Nozīmīgas personas laika posmā 1914. – 1920. gads.

Vilis Olavs – latviešu sabiedriskais darbinieks, organizēja palīdzības sniegšanu Kurzemes un Zemgales bēgļiem.

Jānis Zālītis – Krievijas Valsts Domes deputāts, latviešu strēlnieku bataljonu dibināšanas iniciators.

Jānis Goldmanis – Krievijas Valsts Domes deputāts, latviešu strēlnieku bataljonu dibināšanas iniciators.

Fridrihs Briedis – latviešu strēlnieku komandieris.

Fricis Roziņš Āzis – latviešu sociāldemokrāts, vēlāk pieslēgās komunistiem, pirmās Latvijas padomju valdības (Iskolata) vadītājs.

Vladimirs Iljičs Leņins – krievu komunistu (boļševiku) līderis, 1917. gada revolūcijas vadītājs Krievijā. Miris 1924. gadā.

Jānis Čakste – latviešu sabiedriskais un politiskais darbinieks, Tautas padomes priekšsēdētājs, Latvijas pirmais prezidents.

Kārlis Ulmanis – Zemnieku savienības līderis, pirmā ministru kabineta, Pagaidu valdības vadītājs.

Pēteris Stučka – latviešu komunistu līderis, Latvijas padomju valdības vadītājs.

Oskars Kalpaks – pirmo latviešu bruņoto vienību komandieris.

Rīdigers fon der Golcs – vācu karaspēka komandieris Latvijas teritorijā 1919. gadā.

Andrievs Niedra – mācītājs un literāts, vācu izveidotās marionešu vadītājs 1919. gada pavasarī.

Pāvels Bermonts – formālais vācu un krievu karaspēka komandieris 1919. gada rudenī.

Latvijas neatkarības izcīnīšana.

Vienotības ideja.

Jau 1905. gada revolūcijas laikā Sociāldemokrātu savienības biedri (mērenāk noskaņota sociāldemokrātu organizācija) **Mikēlis Valters** (1874 – 1968), **Ernests Rolavs** (1874 – 1907), **Jānis Akurāters** (1876 – 1937) *izteica domu par latviešu tautas apvienošanu vienā administratīvā vienībā*. Šie cilvēki sapņoja par neatkarīgu Latviju, taču toreiz reālāka likās Latvijas autonomija demokrātiskas Krievijas sastāvā. Viņu programma paredzēja Latvijai plašas pašpārvaldes tiesības, Satversmes Sapulces ievēlēšanu valsts iekārtas pamatu izstrādei.

Pret jebkādu attīstību šādā virzienā iebilda vācu muižniecība un impērijas birokrātija.

Sociāldemokrāti – radikāļi, būdami internacionālāki un kolektīvistiski, neuzskatīja nacionālistu valsti par ievērtības cienīgu mērķi, vēl vairāk – domāja, ka tas ir viltus mērķis, kas novērš proletariātu no vispasaules revolūcijas mērķa un uzdevumiem.

1912. gadā Krievijas Domes deputāts A. Priedkalns iesniedza likumprojektu par Latvijas pašvaldības dibināšanu, apvienojot latviešu apdzīvotos apgabalus vienā administratīvā vienībā ar vēlētu pašpārvaldi. Protams, domnieka iniciatīvai nebija panākumu.

Autonomijas projektus apsvēra arī latviešu emigranti Eiropā, piemēram, **Rainis** un sociāldemokrāts **Felikss Cielēns**, kurš izstrādāja pat savdabīgu konstitūcijas projektu.

Patriotisma un mērķu evolūcija.

Pirmā pasaules kara laikā pārliecība par pārmaiņu nepieciešamību latviešu tautas vidū pieauga. To veicināja arvien brīvdomīgāka latviešu prese, kustība par nacionālo strēlnieku bataljonu dibināšanu.

1917. gada martā revolūcija gāza monarhiju Krievijā. Civilās impērijas varas struktūras Latvijā sabruka. Sākās vētrainu sabiedrisko aktivitāšu periods. Izveidojās Vidzemes un Kurzemes pagaidu Zemes padomes – sabiedrisko darbinieku sapulču vēlēti pašpārvaldes institūti. Zemes padomei gan, protams, nebija reālas varas Vācijas okupētajā Kurzemē. Par vēsturisku uzskata 1917. gada 9. un 10. maija (pēc jaunā stila) latgaliešu kongresu, kurš pieņēma lēmumu par Latgales apvienošanos ar pārējo Latviju un izveidoja *Latgales Zemes padomi*. Latvijā aktīvi veidojās politiskas partijas. No vēlāk nozīmīgām pilsoniskām partijām jāmin 1917. gada maijā nodibinātā **Latviešu zemnieku savienība**.

1917. gadā notika vēlēšanu virkne: Rīgas domes vēlēšanās uzvarēja sociāldemokrāti, taču tā nesāka darboties, jo Rīgu ieņēma Vācijas armija. Vidzemes Zemes padomes vēlēšanās septembrī uzvarēja sociāldemokrātu ekstrēmais spāns – lielinieki, kuriem nerūpēja latviešu pašnoteikšanās tiesības. Lielinieku panākumi ne tik daudz norāda uz Latvijas iedzīvotāju toreizējo kreiso orientāciju, cik uz pilsonisko partiju organizatorisko vājumu un bezrūpību. Lielinieku praktiskā valdīšana 1919. gadā gandrīz pilnīgi iznīcināja tautas ticību tiem.

Boļševiku valsts apvērsums.

1917. gada 7. – 8. novembrī boļševiki **Vladimira Uļajanova (Leņina)** vadībā sagrāba varu Petrogradā, gāžot pagaidu valdību. Viņi izdarīja **valsts apvērsumu**, balstoties uz sev uzticīgajām armijas daļām, kuras baroja ar solījumiem par zemi, mieru un sociālu vienlīdzību. Kaut arī sākumā daudzi neticēja boļševiku ilgstošajai valdīšanai, tomēr bija sācies traģiskais un ilgaus komunistiskā totalitārisma periods.

Latvijā pēc boļševistiskā apvērsuma latviešu sarkanie strēlnieki izveidoja tā saukto **Iskolata republikas** (Iskolats – Latvijas Strādnieku, kareivju un bezzemnieku padomes izpildu komiteja). Tās priekšgalā atradās Fricis Roziņš Āzis (1870 – 1919).

Iskolata republika pastāvēja līdz brīdim, kad 1918. gada februārī Latviju okupēja vācu armija.

Pagaidu nacionālā padome.

1917. gada 29. novembrī – 2. decembrī (j.st.) **Valkā** trīs Zemes padomes un citas organizācijas izveidoja **Latvijas pagaidu nacionālo padomi** kā latviešu tautas pārstāvniecības institūciju. Savā 1918. gada 30. janvāra (j.st.) sesijā Petrogradā tā izteicās par neatkarīgas demokrātiskas Latvijas valsts dibināšanu. Sesijai bija jānotiek Petrogradā, jo neokupēto Latvijas daļu kontrolēja lielinieki.

1917. gada septembrī Vācijas okupācijas apstākļos **Rīgā** puslegāli izveidojās Latvijas partiju apvienība **Demokrātiskais bloks**.

1918. gada februārī visu Latviju jau bija okupējusi Vācijas armija, martā uz ceļiem nospīstā boļševiku Krievija Brestas miera līgumā atzina Vācijas tiesības uz Baltiju, bet LPNP optimistiski sāka diplomātisku darbību ārzemēs, pārliecinot ārvalstis par neatkarīgas Latvijas nepieciešamību un atbalstu tai.

Nevar nepieminēt LPNP pārstāvja ārzemēs **Z. A. Meierovica** vārdu, kurš 1918. gada 23. oktobrī panāca mutisku, bet 11. novembrī, rakstisku Lielbritānijas ārlietu ministra A. Balfūra piekrišanu atzīt **de facto** Latvijas neatkarību.

Tajā pašā dienā Vācija, parakstot pamieru, atzina savu sakāvi Pirmajā pasaules karā.

Kaut gan tās armija vēl bija okupētajā zemē, latviešu politiķi tagad guva iespēju panākt neatkarīgas valsts dibināšanu.

Latvijas Tautas padome.

Uz **Demokrātiskā bloka un LPNP vienošanās** pamata izveidoja pagaidu parlamentu – **Latvijas Tautas padomi**. Tas notika 17. novembra vakarā. Latvijas Tautas padomē bija pārstāvētas astoņas politiskās partijas, no kurām galvenās bija

Zemnieku savienība un Sociāldemokrātiskā strādnieku partija – mērenie sociāldemokrāti jeb mazinieki. Vēlāk tai pievienojās Kurzemes un Latgales Zemes padomju, citu politisko partiju un Latvijas mazākumtautību pārstāvji.

Latvijas Tautas padome savā pirmajā sēdē 17. novembrī pasludināja Latviju par neatkarīgu un demokrātisku republiku, pasludināja sevi par augstākās varas nesēju Latvijā, nolēma izveidot Latvijas valdību un, līdzko būs iespējams, sarīkot Satversmes sapulces vēlēšanas.

*Par Latvijas Tautas padomes priekšsēdētāju kļuva bijušais Krievijas valsts domnieks **Jānis Čakste**, bet par valdības galvu – **Kārlis Ulmanis** (1877 – 1942) – Demokrātiskā bloka pārstāvis.*

1918. gada 18. novembris.

1918. gada 18. novembrī LTP svinīgā sēdē pašreizējā Nacionālā teātra telpās, balstoties uz iepriekšējā dienā pieņemtiem lēmumiem, pasludināja Latvijas neatkarību. Jaunais pagaidu valdības galva Ministru prezidents Kārlis Ulmanis savā runā kā valdības darbības programmu pieteica demokrātiskas reformas, agrārā jautājuma atrisināšanu, t.i. bezzemnieku nodrošināšanu ar zemi, sociālās reformas, nodrošinot darbaļaužu tiesības, izpostītās saimniecības atjaunošanu un visu pilsoņu vienlīdzību neatkarīgi no tautības, šādai programmai bija jānodrošina tautas atbalsts.

Latviešu tauta ar sajūsmu uzņēma neatkarīgas Latvijas dibināšanu. Daudzi tomēr izturējās skeptiski. Kaut arī Vācija, kurā bija uzvarējusi revolūcija, atzina LTP par Latvijas augstāko varas nesēju, zemē atradās Vācijas karaspēks, kura ģenerāļu plānos nebūt neietilpa neatkarīga Latvija.

Latvijas kaimiņvalsts Lietuva bija pasludinājusi savu neatkarību jau 16. februārī, bet Igaunija 24. februārī. Lai gan tas notika citādos vēsturiskos apstākļos, tomēr arī abām kaimiņvalstīm, tāpat kā Latvijai, vajadzēja sīvi cīnīties par savu neatkarību.

Valdība uzsāka valsts aparāta pārņemšanu un nacionālo bruņoto spēku veidošanu. Jaunais tautas padomes priekšsēdētājs J. Čakste devās uz Rietumiem palīgā jaunajam ārlietu ministram Z. Meierovicam cīnīties par rietumvalstu atbalstu.

Taču valdības darbību Rīgā pārtrauca **Sarkanās armijas** uzbrukums no austrumiem. Pagaidu valdības rīcībā bija tikai viens bataljons pulkveža **Oskara Kalpaka** vadībā. Sarkanā armija ar sarkanajiem latviešu strēlniekiem priekšgalā ieņēma Latvijas teritoriju līdz Ventai, izņemot teritoriju ap Liepāju.

1917. – 1918. gads Latvijas teritorijā	
notikumi	• februārī notiek revolūcija Krievijā, tiek gāzts kaisārs • marts – Rīgā un citur Latvijas teritorijā, latvieši veido padomes, • tiek dibināta Latviešu zemnieku savienība un citas partijas, • rodas idejas par autonomijas nepieciešamību Latvijā • augusts – kauja pie Mazās Juglas • 21. augustā vācieši ieņem Rīgu, • Demokrātiskā bloka izveide, • Oktobrī dibina Latviešu Pagaidu Nacionālo Republikānisko pilsonisko politisko spēku organizāciju, kas nodarbojas neatkarīgas valsts izveidošanu (Valkā), • Vācu okupētajā Rīgā nodibinās “Demokrātiskā politiskā organizācija, mērķis neatkarīgas Latvijas izveidošana • Iskolats pārņem varu neokupētajā Latvijas teritorijā
	• februārī vācu karaspēks okupē visu Latvijas teritoriju • 17. novembrī – Demokrātiskā bloka un Latvijas Republikas izveide

	1918.

	ģenerālpilnvaroto Latvijā A. Vinnigu par Landesvēra dibināšanu, • gada beigās Sarkanās armijas uzbrukums Latvijas teritorijā.

P.Stučkas valdība un „sarkanais terors”.

1919. gada 13. – 15. janvārī Apvienotās Latvijas padomju I kongress pasludināja **Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas nodibināšanu**. Faktiski tā bija Bolševistiskās Krievijas daļa. Par padomju valdības galvu kļuva **Pēteris Stučka**. Stučka nesaskatīja nepieciešamību pēc neatkarīgas Latvijas valsts, uzskatot, ka Padomju Latvijai jābūt Padomju Krievijas sastāvdaļai.

Jaunās valdības politika bija prettautiska un tuvredzīga. Tā nacionalizēja muižu zemi, nevis izdalot to bezzemniekiem, bet pārvēršot muižas padomju saimniecībās. Lielinieki vērsās ar represijām pret saviem pretiniekiem, nošāva vairākus tūkstošus cilvēku. Šis terors ieguvis „sarkanā terora” apzīmējumu. Bolševiku valdības nihilistiskā attieksme pret tautas neatkarības centieniem, kā arī „sarkanais terors” un tautai nepieņemamā agrārā politika ātri vien iznīcināja bolševiku popularitāti un veicināja to varas krišanu.

Liepāja.

Tikmēr K. Ulmaņa valdība Liepājā formēja nacionālo karaspēku. Tai bija jāpārcieš vācu karaspēka pavēlnieka ģenerāļa **fon der Golca** negatīvā attieksme. 1919. gada aprīlī Vācijas militāristi izdarīja apvērsumu, gāžot K. Ulmaņa valdību, un vēlāk izveidoja pat marionešu valdību mācītāja **Andrievas Niedras** (1871 – 1942) vadībā. K. Ulmanis pārcēlās uz kuģa „**Saratov**” klāja, kur palika, līdz apstākļi uzlabojās.

Vienlaikus bija sācies vācu uzbrukums bolševikiem.

6. martā *Latvijas armijas pirmais virspavēlnieks pulkvedis Oskars Kalpaks krita, vācu vienībai pārpratuma dēļ atklājot uguni pret viņa komandēto latviešu bataljonu*. Tas notika pie „Airītēm” – ceļa malā starp Skrundu un Saldu. Latvijas armija sastāvēja no pakāpeniski augošajiem Kalpaka dibinātajiem spēkiem Kurzemē, kurus tagad komandēja **Jānis Balodis** (1881 – 1965), un Ziemeļlatvijas brigādes, kuru Igaunijā un Igaunijas kontrolētajā Ziemeļvidzemē formēja **Jorgis Zemītāns** (1873 – 1928).

1919. gada martā un maijā gan vācieši, gan Baloža spēki, gan Ziemeļlatvijas brigāde uzbruka lielinieku spēkiem.

Landesvērs un „baltais terors”

Fon der Golca spēki 1919. gadā sastāvēja no landesvēra – vācu muižnieku vienībām un dzelzdivīzijas – Vācijas armijas brīvprātīgajiem, kuri cerēja uz Latvijas pilsonību un zemi un cīnījās par Vācijas interesēm Latvijā. 22. maijā vācieši ieņēma Rīgu.

Ziemeļlatvijas brigāde tikmēr likvidēja lielinieku varu Vidzemē un ieņēma Cēsis.

Cēsu kaujas.

Landesvērs un dzelzs divīzija turpretī devās nevis uz Latgali tālākai cīņai pret lielinieku formējumiem, bet uzsāka cīņu (**Cēsu kaujas 19 – 23 jūnijā**) ar nacionālajiem spēkiem, cerot nodibināt kontroli pār Latviju un Igauniju. *Igaunijas armija un Ziemeļlatvijas brigāde sakāva vāciešus, piespiežot tos bēgt.*

Rietumu sabiedrotie šajā situācijā piespieda konfliktējošās puses noslēgt **Strazdumuižas pamieru starp K. Ulmaņa valdību un Vācijas vienībām**.

6. jūlijā K. Ulmanis ar kuģi „Saratov” svinīgi ieradās Rīgā. Tauta viņu sagaidīja ar ziediem.

Brāļu kapu komplekss Rīgā. Māte Latvija. (Foto R. Ķipurs 2012)

1920. gada miera līgums.

1919. gada beigās un 1920. gada sākumā Latvijas armija kopā ar sabiedroto Polijas armiju padzina no Latgales lielinieku spēkus. Latviešu sarkanie strēlnieki tobrīd lielākoties jau karoja Krievijas pilsoņu kara frontēs.

Jau 3. janvārī atbrīvoja Daugavpili, 21. janvārī Rēzekni, janvāra beigās karaspēks sasniedza Latvijas etnogrāfisko robežu.

1920. gada 1. februārī ar Padomju Krieviju parakstīja pamiera līgumu, bet 11. augustā – miera līgumu. Krievija šajā līgumā “uz mūžīgiem laikiem” atteicās no pretenzijām uz Latvijas teritoriju un atzina Latvijas neatkarību. Latvijas valsts teritorija bija atbrīvota no visiem ienaidniekiem.

Latvijas neatkarības starptautiskā atzīšana.

Rietumvalstu pretestība.

Paralēli bruņotām cīņām par Latvijas neatkarību norisinājās Latvijas diplomātu pūliņi panākt Rietumu valstu piekrišanu atzīt Latvijas neatkarību. Jau minējām Anglijas ārlietu ministra A. Balfūra notu Z. Meierovicam, kurā de facto atzina Latvijas neatkarību. Jāsaka tomēr, ka 1919. gadā Rietumu valstu nostāja mainījās par sliktu Latvijai. Tās domāja, ka Krievijas boļševiku režīms ilgi nenoturēsies, Krievijā atjaunosies monarhija vai cita veida Rietumiem labvēlīgs režīms, kurš nepiekrītu pirmskara Krievijas valsts sašķelšanai. Antantes valstu atbalstītie balto ģenerāļi atzina tikai vienotu un nedalāmu Krieviju. Latvija Rietumu valstīs bieži vien interesēja tikai tiktāl, ciktāl tā spēja cīnīties pret boļševikiem.

Vienlaikus tās (Francija, Anglija) nevēlējās arī Vācijas ietekmi Baltijā, tādēļ atbalstīja un kategoriski pieprasīja Vācijas karaspēka izvešanu no Latvijas 1919. gada vasarā, kā arī lietoja kuģu artilēriju pret Bermonta spēkiem 1919. gada rudenī.

Diplomātija.

Visu 1919. gadu Parīzē, kur norisinājās Rietumu lielvalstu miera konference, uzturējās Latvijas delegācija, kuru vadīja vispirms valsts galva, J. Čakste, pēc tam ārlietu ministrs Z. A. Meierovics, kopš jūlija diplomāts J. Seskis.

Jau 16. martā delegāciju (arī Lietuvas, Igaunijas, Gruzijas, Ukrainas) pieņēma Francijas premjers Klemanso, dodot solījumu atbalstīt jauno valstu centienus pēc jurisdiskas atzīšanas.

Tālāk delegācija centās panākt Rietumu atbalstu Vācijas lielinieku karaspēka padzīšanā. Arī tas lielākties ar Latvijas armijas pūlēm bija panākts, un galvenais uzdevums bija panākt Latvijas neatkarības atzīšanu de jure.

Latvija, sadarbojoties ar citām Baltijas valstīm un mēģinot veidot toreiz daudzsološo Baltijas valstu savienību, turpināja diplomātiskos pūliņus, cenšoties panākt neatkarības atzīšanu.

Īpaši jāatzīmē ārlietu ministra Z. A. Meierovica nopelni. Viņa aktīvā rīcība, vizītes ārzemēs un personiskā autoritāte deva nenovērtējamu ieguldījumu Latvijas diplomātijā.

Z. A. Meierovica diplomātijas uzvara.

1920. gada beigās kļuva skaidrs, ka jaunā Latvijas valsts pierādījusi savu stabilitāti un uzvarējusi karā ar Krieviju. Arī boļševiku režīms Krievijā bija nostiprinājies. Z. A. Meierovica vizīte Romā, Parīzē un Londonā nodrošināja Rietumu atbalstu Latvijas neatkarības atzīšanai.

1921. gada 26. janvārī Parīzē Sabiedroto Augstākā Padome (kurā ietilpa Anglijas, Francijas, Itālijas, Japānas pārstāvji) **atzina Latvijas un Igaunijas neatkarību de jure.** (Lietuvas neatkarību toreiz vēl neatzina, jo Lietuvai bija diplomātisks konflikts ar Poliju, kas 1920. gadā okupēja Viļņas apgabalu. Vēlākajos gados šis konflikts ļoti kavēja Baltijas valstu sadarbību.

Pēc tam Latvijas neatkarību steidzami atzina arī citas valstis.

1921. gada 22. septembrī Baltijas valstis uzņēma Tautu savienībā – pirmskara galvenajā starptautiskajā organizācijā.

Pirmajā pasaules karā latviešu tautu ierāva, kad tā cerēja tikai uz lielāku autonomiju Krievijas sastāvā. Kara laika procesi padarīja Latvijas neatkarības ideju par tautas vienprātības pamatu. Nodibinājās Latvijas valsts – lielākais tautas iekarojums gadsimtu gaitā.

1918. gads – 1920. gads Latvijas teritorijā – Brīvības cīņu laiks.

laiks	notikumi
1918.	Tiek izveidota Apsardzības ministrija, vada Jānis Zālītis,

novembris	
1918. decembris	• 2. decembrī sākās Sarkanās armijas iebrukums Latvijā • 7. decembrī vienojas par kopēja karaspēka – Landesvēra – izveidošanu, kuru komandēja Šeiberts, pēc tam Ridigers fon der Golcs, • Latvijas Pagaidu valdība sāk veidot karaspēku, • Latvijā ienākošā Sarkanā armija okupē visu teritoriju izņemot Liepājas apkārtni, • Landesvērs un Latvijas pagaidu valdība izvietoja Liepājā, • 8. decembrī tiek izveidota pirmā latviešu karaspēka vienība – Cēsu rota
1919. janvāris	• 5. janvārī Jelgavā Landesvēra latviešu rotas apvienojas un izveido Latviešu atsevišķo bataljonu, kura komandieris ir Oskars Kalpaks, • Pēteris Stučka Padomju Latvijas vadītājs
1919. februāris	• 1. februārī Kurzemē no Vācijas ierodas Rīdigers fon der Golcs, kurš kļuva par Liepājas apkārtnē dislocēto bruņoto spēku virspavēlnieku, • Landesvērs sāk Kurzemes atbrīvošanu no Sarkanās armijas
1919. marts	• 3. martā sākās uzbrukums Sarkanās armijas spēkiem Kurzemē, • 6. martā pie “Airītēm” krīt Oskars Kalpaks, • par latviešu komandieri kļūst Jānis Balodis, • 16. martā vācieši Liepājā organizē valsts apvērsumu, nodibinot marionešu valdību ar Andrievu Niedru priekšgalā, • Vidzemē Jorgis Zemitāns sāk Ziemeļvidzemes atbrīvošanu.
1919. maijs	• 22. maijā padomju valdība padzīta no Rīgas un nostiprinās Latgalē, • landesvēra terors pret Rīgas iedzīvotājiem
1919. jūnijs	• 6. un 22. jūnijs Cēsu kaujas – 22. jūnijs par godu Cēsu kaujām (Cēsu atbrīvošanai) tiek svinēti valsts svētki – Varoņu piemiņas diena.
1919. jūlijs	• 3. jūlijs Strazdumuižas pamiers, kurš nosaka vācu karaspēka iziešanu no Latvijas, • 6. jūlijs Ziemeļlatvijas armijas daļas atbrīvo Rīgu, • 8. jūlijs K. Ulmaņa valdība atgriežas Rīgā, • bermonta karaspēka izveide – vācu un krievu karaspēks ko oficiāli komandē Pāvels Bermonts (bermontieši), • 10. jūlijā latviešu karaspēka vienības apvienojās vienotā Latvijas armijā, • 12. jūlijā tiek izveidota Austrumu jeb Latgales fronte
1919. oktobris	• 8. oktobris Bermontiešu uzbrukums Rīgai, • 15. oktobrī Sabiedroto karakuģi uzsāk bermontiešu pozīciju apšaudi.
1919. novembris	• 3. novembrī sākās Latvijas armijas uzbrukums Bermonta karaspēkam, • 11. novembris, bermontieši padzīti no Rīgas – Lāčplēša diena
1920. janvāris	• 3. janvārī sākās poļu un latviešu kopīgais uzbrukums Latgales frontē,

	- Latvijas armija atbrīvo Latgali, 13. janvārī P. Stučkas valdība izbeidz savu darbību, 11. janvārī Maskavā sākās Latvijas un Padomju Krievijas pamiera sarunas.
1920. augusts	11. augustā tiek noslēgts miera līgums ar Padomju Krieviju

Latvijas teritorijā karojošās puses

landesvērs	1918. gada novembrī izveidotā zemessardze. Tās sastāvā bija paredzēts izveidot 26 rotas (18 latviešu, 7 vācu, 1 krievu) un 5 artilērijas baterijas – ap 7050 karavīru. Landesvēra vācu vienībās iesaistījās gan baltvācieši, gan Vācijas armijas karavīri (valstsvācieši – Vācijas pavalstnieki). Šo vienību izveidi noteica Latvijas pagaidu valdības un Vācijas ģenerālpilnvarotā līgumi.
<i>Dzelzsdivīzija</i>	1918. gada novembrī no brīvprātīgajiem Vācijā izveidots formējums.
Latvijas armija	Tās izveidi sāk 1918. gada 7. decembrī. Vada Oskars Kalpaks, Jānis Balodis, Dāvids Sīmonsons. Brīvības cīņu noslēgumā Latvijas armijas rindās ir ap 76000 karavīru.
Bermonta – Avalova bruņotie spēki – bermontieši	1919. gada septembrī Latvijā dislocētie vācu spēki formāli pārgāja krievu Rietumu brīvprātīgo armijas pakļautībā, kas kopā cīnījās pret jaunizveidotajām Latvijas un Igaunijas valstīm
Ziemeļlatvijas brigāde.	Sadarbojoties ar Igaunijas armiju pulkvedis Jorģis Zemitāns 1919. gada sākumā formēja Latvijas armijas vienības Igaunijas teritorijā.
Sarkanā armija	Cīnās par padomju varu Latvijas teritorijā. Starp armijas karavīriem bija daudzi latviešu strēlnieki, kuri bija pārliecināti, ka cīnās par Latvijas brīvību
Polijas bruņotie spēki	Piedalījās Latgales atbrīvošanā no Sarkanās armijas Daugavpils rajonā
Igaunijas un Lietuvas bruņotie spēki	Atbalstīja Latvijas armiju.